

Барбара Марія Гавенцька

Історія костелу Св. Терези Авільської у Висьмежице

Висвітлюється історія костелу Св. Терези Авільської у Висьмежице (його спорудження, неодноразові пожежі, будівництво тимчасових каплиць, відбудова храму і його реконструкції, ремонти й реставрації тощо). Простежено зумовлені пожежами зміни інтер'єру, відображені в інвентарях костелу. Джерельною базою дослідження стали невикористані Тадеушем Ростковським у його монографії про цю парафію документи, що зберігаються у фондах Архіву Сандомирської дієцезії в Сандомирі та Державного архіву в Кельце.

Ключові слова: костел, Висьмежице, будівництво храму, реставрація, інвентар костелу, вітвар, дзвіниця

Висьмежице – це місто в Польщі, у Мазовецькому воєводстві, розташоване над річкою Пілицею, в 10 кілометрах на захід від Білобжегів, на трасі Томашув-Мазовецький – Коцьк [1, s. 150]. Поселення було засноване Плоцьким бенедиктинським монастирем у XIV ст. [2, s. 145]. 1657 року місто пограбували й спалили загопи Дердя II Ракоці. У 1708 р. Висьмежице охопила епідемія, що винищила частину мешканців. Лише в першій половині XVIII ст., як пише Маріян Кшесінський, почалося поступове піднесення містечка на дедалі вищі шаблі економічної самостійності. Друга половина того століття – період найбільшої заможності в історії поселення. У 1795 р., коли Польщу втретє розділено, Висьмежице опинилося у складі Австрії. Маєток бенедиктинців на території міста було передано до скарбниці Австрійської монархії й продано з аукціону новою владою 1808 р. У 1809 р. до Варшавського князівства увійшли землі, зайняті Австрією в результаті третього поділу Речі Посполитої. Того ж року Висьмежице вже в адміністративних межах Радомського департаменту. Унаслідок підписання Віденського трактату 1815 р. утворено Королівство Польське. У ньому з'явилося, серед інших, і Сандомирське воєводство з центром у Радомі, на території якого й локалізувалося Висьмежице [3, s. 19–24]. За свідченням о. Яна Вишневського, у 1822 р. поселення перейшло в спадок до Іполита й Леопольда Макомаських від їхнього батька Юзефа Теодора, котрий у 1808 р. викупив його в австрійського уряду. 1838 року маєтності вже належали Терезі з Брохоцьких Вітковській, а 1870 р. їх придбали Віктор і Кароліна з Хшановських Сверковські [4, s. 405]. У 1869 р. Висьмежице втратило міські права, які знову здобуло тільки 1922 р. [5].

Перший дерев'яний костел у Висьмежице зведено в 1379 р. за розпорядженням плоцького єпископа Арнольда [4, s. 405]. Роком раніше, у 1378-му, тут була заснована парафія [6]. Докладніше процес створення парафії у Висьмежице вивчав Тадеуш Ростковський, який стверджує, що “три документи: перший – Арнольдів, з 1378 р., другий – з 1521 р., у вигляді запису, здійсненого у Гнезні, і третій, що стосується десятин, виданий архієпископом Анджеєм Лещинським 1658 р., остаточно замінили акт заснування парафії і врегулювали її економічні основи у XVII ст.” [7, s. 21–22]. У 1521 р. зроблено опис майна Гнезненської архидієцезії, з якого довідуємося, що в той час у Висьмежице стояв дерев'яний костел св. великомучениці Катерини,

споруджений зусиллями плоцького ордену бенедиктинців. Ця святиня існувала, найбільш імовірно, до 1657 р., коли на місто напали війська Ракоці і, з-поміж іншого, зруйнували також частину храму. Немає доказів того, що після цих подій на його місці постала цілком нова сакральна споруда. Згідно з Т. Ростковським, із актів візитації костелу, котра відбулася 1759 р., дізнаємося, що в той період він був новим, збудованим плоцьким абатом Валенти Жултовським і освяченим у 1750 р. Цей храм із дерева у плані утворював хрест, мав двоє дверей і невеликий купол, у якому містився малий дзвін [7, s. 42]. Костел налічував п'ять віктарів. У дерев'яному, пофарбованому в чорний колір дворівневному головному віктарі були розміщені в рамках образи Святої Трійці та св. Йосифа. У розташованому в розарійній каплиці бічному віктарі, що теж був дерев'яним і помальованим начорно, висіла ікона Богородиці з Немовлям. З іншого боку каплиці стояв наступний бічний віктар із образом Діви Марії, котра веде Ісуса за руку. Навпроти цих віктарів, з протилежної сторони костелу, були ще два. На східній стіні каплиці, у другій перекладині хреста, в який вписувався храм, можна було побачити віктар із двома іконами, що представляли Розп'ятого Христа і Марію Магдалину. П'ятий віктар, з північного боку каплиці, мав образ св. Анни. Крім того, у костелі були хори з невеликим органом, біла хрестильниця й амвон із балдахіном, котрий увінчувався скульптурним зображенням Христа [7, s. 43–44].

У 1818 р. засновано Сандомирську дієцезію з центром у Сандомирі, до якої ввійшла парафія Висьмежице, що до 1781 р. залишалася тісно пов'язаною з Плоцьком [3, s. 22].

Того ж 1818 р. о. Валенти Рудаковський, пшетицький декан, описуючи парафіяльні будівлі у Висьмежице, зазначив, що в 1798 р. костел згорів, а парафіяни звели для молитовних цілей каплицю з тесаного дерева без підлоги, накриту стріхою [8]. Інша дата пожежі – 1796 р. (тобто двома роками раніше) – вказана в переліку фондів плебанії у Висьмежице, укладеному 6 вересня 1819 р. З цього документа знаємо, що на момент його написання існувала тільки збудована мешканцями “шопа”, в якій зафіксовано три віктарі, ікони, Розп'яття, дерев'яний амвон, статую Пресвятої Богородиці та 10 дерев'яних лав. Перелік включає також відомості про майно парафії, зокрема про кількість предметів, виготовлених зі срібла, олова, міді, дерева, а також орнатів, плувіалів, віктарної білизни, книг тощо [9].

На жаль, тимчасовий храм, званий “шопою”, також був знищений у вогні пожежі 31 грудня 1821 р. Цей факт задокументовано 3 січня 1822 р. в рапорті єдлінського декана Валенти Рудаковського, адресованому сандомирській Генеральній консисторії. Декан констатує, що нічого з каплиці не вдалося врятувати, все згоріло [10].

Наступний інвентарний опис костелу від 13 жовтня 1828 р. повідомляє, що 1824 р. було споруджено тимчасову каплицю для проведення богослужінь, т. зв. шопку. Зі сторони міста до неї входили через складені двері на завісах із дерев'яним засувом. Будинок, у якому було три вікна, не мав ні підлоги, ані стелі. Покритий він був соломою. У каплиці стояв головний віктар із мурованою менсою з новим переносним віктарем (його придбав сам настоятель), у віктарі містилися образи Пресвятої Діви Марії Розарію та св. Катерини. У каплиці було облаштовано також менший віктар із мармуровою менсою, без ікони. З правого боку віктаря поставили обшитий деревом амвон, хрестильниці не було. Каплиця нараховувала 10 непофарбованих дерев'яних

лав. Біля храму височіла дзвіниця. В інвентарі знаходимо детальну характеристику церковного оснащення, що перебувало у власності парафії [11].

У 1838 р. з'явився черговий інвентар, у якому згадується вже другий менший вівтар із образом св. Яна Непомуцького. Описана в ньому і дзвіниця на чотирьох дерев'яних стовпах [12].

У цей час влада і парафіяни зауважили нагальну потребу відбудувати костел. Адже, як сказано в листі Радомського губернського уряду до Генеральної консисторії Сандомирської дієцезії, “шопа”, що заміняла храм, могла будь-якої миті завалитися [13]. У квітні 1854 р. відбулося освячення наріжного каменя під будівництво нової святині [14]. Того самого року складено інвентар парафіяльного костелу у Висьмежице. Це важливе історичне джерело свідчить, що в “шопі” був головний вівтар з іконою Пресвятої Діви Марії Розарію, а вище – образ св. Катерини. Перший бічний вівтар прикрашало зображення Святої Трійці, другий – св. Антонія. Біля великого вівтаря стояв дерев'яний амвон, а хорів, скарбниці й хрестильниці у храмі взагалі не існувало. Назовні, на розі цвинтаря, хиталася від поривів сильного вітру стара спорохнявіла дзвіниця [15].

У 1856 р. спорудження нового мурованого костелу завершили. Це була невелика будівля, яку невдовзі вирішили збільшити. З кореспонденції настоятеля та декана Радомського повіту за 1878 р. відомо, що Віктор і Кароліна Сверковські зголосилися розбудувати храм і вказаного року попросили повітового архітектора підготувати кошторис необхідних робіт. Костел було збільшено й обмуровано. Покладено також новий дах над навою, покритий білою бляхою. Поміняли й накриття купола – на англійську білу бляху. Дві вежі з фасадної сторони наступного року теж планувалося накрити цим самим матеріалом [16]. В інвентарі костелу від 20 січня 1898 р. [17] читаємо, що Віктор Сверковський пожертвував на храм 5 тис. руб. і розбудував його у 1879 р., а настоятель о. Томаш Міговський 1882 р. закінчив ту реконструкцію. У цьому ж інвентарі подається й докладний опис сакральної споруди. Згідно з ним, святиня була мурована, мала кам'яну долівку й дах під бляхою. На костелі вивищувалися три вежі. Довжина будівлі становила 62½ ліктя, ширина – 27½ ліктя, а висота з дахом – 40½ ліктя. На певній висоті від долівки були влаштовані хори з дерев'яною підлогою. На них вели сходи з храму. Орган був уже в незадовільному стані. Із правого боку костелу, навпроти вівтаря св. Йосифа, зведено амвон, що прилягав до муру. Храм мав чотири вівтарі. У великому були образи Ченстоховської Божої Матері, Непорочного Зачаття Пресвятої Діви Марії, Розп'ятого Христа і св. Ядвіги. У правій частині костелу встановлено два бічні вівтарі, у першому з котрих висіли ікони Преображення Господнього та св. Терези, а другий був посвячений св. Йосифові. Ліворуч, натомість, стояв вівтар Святої Трійці, зі ще одним образом св. Анни. Розташована назовні дзвіниця перебувала в поганому стані [17]. Складений 1864 р. протокол інформує, що вже тоді біля храму була новозбудована дзвіниця [18].

Отець Ян Вишневський у своїй публікації 1911 р. [4, s. 406–407] захоплюється новопосталою частиною костелу, фронтом якої, за його словами, нагадує своєю архітектурою багато римських святинь. Що ж до костельного інтер'єру, котрий цьому авторові імпонує вже дещо менше, згадано про дерев'яний купол, який спирається на чотири стовпи. Дослідник фіксує також зміни в устаткуванні храму. При дубовому головному вівтарі в той час віряни вже могли помолитися перед образом

Ченстоховської Божої Матері з двірської каплиці Красуських у Гжмьонці. На завісі було полотно із зображенням Ісуса Христа на хресті. Обабіч вітваря стояли фігури св. Домініка і св. Терези. Бічний вітвар на лівій стороні костелу прикрашала ікона Святої Трійці, а під цим образом був ще інший – св. Анни. У вітварі Преображення Господнього, локалізованому справа, було також зображення св. Терези, покровительки парафії. Між ним та хорами існував вітвар св. Йосифа. З опису о. Я. Вишневського довідуємося також, що костел пофарбував у 1905 р. пан Копінський із Радома. На стінах були представлені образи св. Войцеха, св. Казимира і св. Станіслава Костки; над великим вітварем – Серце Господа Ісуса [4, 4, s. 406–407].

28 січня 1919 р. вогонь знищив частину костелу, добудовану 1868 р. [19, s. 4]. Про цю подію йдеться, зокрема, у листі реставратора Радомського округу до настоятеля парафії Висьмежице [20, s. 8] та в письмовому зверненні начальника відділу пам'яток і музеїв Міністерства мистецтва і культури у Варшаві до реставратора Радомського округу о. каноніка Ю. Рокошного [21, s. 2–3]. Доценту був тоді зруйнований купол, споруджений із дощок на чотирьох дерев'яних стовпах. Згоріли також хори з органом та одна вежа з фронту храму. Та ж частина будівлі, що її звели в 1856 р., вціліла. Чотири вітварі, які тоді містилися у храмі, вдалося врятувати. На жаль, як занотував свого часу о. Стефан Загнер, через недолугі дії під час гасіння пожежі їх частково було пошкоджено й поламано [22, s. 4]. Відносно добре зберігся великий вітвар, решта ж потребували ремонту й реставрації (*іл. 1*). Пожежу пережили всі вітварні ікони – Ченстоховської Божої Матері й Розп'ятого Христа (з великого вітваря), св. Анни і Святої Трійці (з першого бічного), св. Терези і Преображення Господнього (з другого) та св. Йосифа (із третього). Втрачено, натомість, три образи на хорах [22, s. 5–6]. Костельна дзвіниця не постраждала [23, s. 9]. 28 грудня 1920 р. о. Маріян Дембовський, тодішній настоятель парафії Висьмежице, писав реставраторові Радомського округу, що “будівельні роботи з метою збереження вцілілих від вогню мурів костелу ведуться під керівництвом архітектора Радомського повіту пана інженера Альфонса Пінно” [23, s. 9]. Альфонс Пінно (1891–1958) здобув фахову освіту в Нижньому Новгороді. Однак до війни він спочатку працював чиновником, потім учителем, і тільки в 1947 р. став повітовим архітектором у Радомі. 1926 року запроєктував у цьому місті будівлю сеймика (нині – Палац шлюбів на вул. Станіслава Монюшка), офісну споруду на вул. Жеромського, 61 і низку приватних будинків. Він автор і багатьох інших проєктів – піролізного заводу “Терпентина” в Єдльні (1921), вітряного млина у Баранувку, що тепер у межах Кельце (1922), маєтку й тартака в селі Всоля, а також костелу Св. Ісидора в Алойзові (1937) [24, s. 111–112].

Будівництво храму у Висьмежице затримувалося – всі роботи було завершено лише 1925 р. Костел освятили 6 жовтня 1925 р. [7, s. 57].

У період Другої світової війни окупанти забрали зі святині три дзвони й сигнатурку [25]. Із “Книги костельного інвентаря парафії Висьмежице”, написаної 1949 р., можемо дізнатися, що храм, увесь покритий цинковою бляхою, був споруджений із цегли, мав довжину 37 м 60 см, ширину 10 м 80 см і висоту до стелі 8 м 90 см. Біля пресвітерію розміщувалися дві прибудови, які слугували захристям – спершу північна, а пізніше (після здійсненої в 1932 р. о. Станіславом Рембовським реконструкції) – південна. Святиня мала дві вежі. На даху над пресвітерієм була сигнатурка із дзвоном. 1944 року

Іл. 1. Парафіяльний костел у Висьмежице, гравюра з 1911 р.
Подано за публікацією о. Яна Вишневського "Радомський деканат" (Радом, 1911)

в усьому костелі поклали теракотову підлогу, матеріал на яку закупили ще в 1941 р. На 1946 р. тут уже налічувалося п'ять дерев'яних вітварів із позолотою. Головний з них освячено разом із храмом 1925 р. У ньому містилися образи Ченстоховської Божої Матері та св. Терези (остання ікона засувна). Обабіч стояли гіпсові фігури. Праворуч, у бічній наві, був дубовий вітвар із зображеннями св. Катерини і Серця Господа Ісуса (на засуві). На стіні над другим бічним вітварем (із того ж боку), з менсою, виготовленою із соснового дерева, висів образ Преображення Господнього, а під ним – св. Терези, в овальній позолоченій рамі. Зліва в наві облаштували третій бічний вітвар, із дуба, з іконами св. Станіслава Костки і св. Йосифа (на засуві). На тому самому боці поставили наступний бічний вітвар із сосною менсою, над яким був прикріплений образ Святої Трійці, а нижче – св. Франциска, малий, в позолоченій рамці овальної форми [26]. Костельні вітвари були виконані в неоготичному стилі. З листів настоятеля о. Маріяна Дембовського до дієцезіальної курії за 1930 р. зрозуміло, що наприкінці березня – на початку квітня вітвари були вже готові, а побудову хресної дороги планувалося завершити найпізніше в жовтні того року [27]. Із 1925 р. походить неоготичний амвон, а скульптури чотирьох євангелістів, котрі його прикрашали, були придбані в 1937 р. [7, s. 63]. Інвентарний опис 1949 р. фіксує також, що в північній частині храму стояла позолочена дерев'яна хрестильниця. Костел мав хори, де в позолоченій дубовій шафі зберігався 15-голосний орган фірми С. Ягодзінського, куплений 1927 р. Дзвіниця була оснащена трьома дзвонами, що їх замовили в ливарні Яна Фельчинського в Перемишлі, оплативши виготовлення коштами з пожертв парафіян у 1946 р. [26].

III. САКРАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО

Як інформував 1950 р. дієцезіальну курію в Сандомирі настоятель о. Антоній Бучковський, проєкт нової поліхромії в костелі виконав Зигмунт Наркевич із Варшави [28]. Поліхромія була закінчена в 1951 р. 1964 року здійснено консервацію настінного розпису [7, s. 63]. Як вказується у звіті з візитації 1978 р., після недавньої пожежі, парафія планувала відбудову святині й купівлю дзвона [29].

Надалі з плином часу костел у Висьмежице суттєво не змінювався, тільки збагатився вітражами у вікнах, виготовленими впродовж 1976–1981 рр. [7, s. 59] та новими фігурами й пам'ятними таблицями (ил. 2).

Не можна забувати, що саме з цієї парафії походив блаженний о.-проф. Францішек Росланець (1889–1942). Він народився у Висьмежице. Після висвячення в сан субдиякона в Сандомирській духовній семінарії його скерували на подальше навчання до Риму. Вивчав теологію на богословському факультеті Папського Григоріанського університету. 6 червня 1914 р. був рукопокладений у священники у базиліці св. Йоана Хрестителя на Латеранському пагорбі. Свої університетські студії завершив роком пізніше, здобуваючи ступінь доктора. Згодом вчився в Папському Біблійному інституті, який закінчив з кваліфікацією ліценціата.

Вже тоді публікував богословські трактати. До Польщі о. Францішек повернувся після Першої світової війни й відновлення незалежності Польської держави. Він включився у процес творення факультету католицької теології у Варшавському університеті, у котрому викладав з 1920 р. У тому ж році здобув габілітацію, а вже через кілька років став екстраординарним професором цього навчального закладу. Протягом 1930-х рр. двічі очолював факультет теології. Крім викладацької діяльності, займався також науковою роботою, видаючи друком багато розвідок і книжок із есхатології та біблістики. Був також капеланом, сповідником, реколекціоністом. У 1939 р. заарештований німцями. Після ув'язнення в різних місцях у Польщі, зо-

Ил. 2. Костел Св. Терези Авільської у Висьмежице, фото Барбари Марії Гавенцької, 2019 р.

крема в Павяку, 1940 р. опинився в Дахау під номером 22687. У концтаборі не втрачав віри аж до смерті, яка настала 20 листопада 1942 р. 13 червня 1999 р. папа римський Іван Павло II оголосив його блаженним разом з іншими 107 мучениками. У Висьмежице о. Францішеку Росланцю поставлено пам'ятник перед костелом, а в самому храмі є його фігура та образ [7, s. 125–128].

Підсумовуючи, слід ствердити, що історія костелу Св. Терези Авільської у Висьмежице дуже цікава й складна – у ній були і неодноразові пожежі, і спорудження тимчасових каплиць, і відбудова храму, і його реконструкції, ремонти й реставрації. Цілком очевидно, що в результаті всіх цих історичних перипетій інтер'єр храму змінювався. Це вдається простежити завдяки архівним документам, у т. ч. ще невикористаним у монографії Т. Ростковського, які відклалися у фондах Архіву Сандомирської дієцезії в Сандомирі та Державного архіву в Кельце. Залучення нових джерел дало змогу докладніше висвітлити минуле цього храму й верифікувати час походження окремих пам'яток.

1. Remigiusz M. Tradycja Mazowska. Powiat białobrzegi. Przewodnik subiektywny. Warszawa, 2015. 172 s.

2. Karczewski D. Rozwój sieci miast klasztornych w Polsce do połowy XVI wieku // Klasztor w mieście średniowiecznym i nowożytnym / red. Marek Derwich, Anna Pobóg-Lenartowicz. Wrocław–Opole, 2000. S. 137–150.

3. Krześciński M. Związki dziejowe Wyśmierzyc z Płockiem // Notatki Płockie. 1989. T. 34. Nr 2(139). S. 19–24.

4. Wiśniewski J. Dekanat Radomski. Radom, 1911. 368 s.

5. Historia Wyśmierzyc – najmniejszego miasta w Polsce. URL: <http://www.wysmierzyce.pl/historia-wysmierzyc/historia.html> (дата звернення – 22.12.2019 р.).

6. Archiwum Diecezjalne w Sandomierzu (dalej – ADS). Sygn. 118/1 WysK-Wyś, Akta parafii Wyśmierzyc 1803–1842, b.p. (без пагінації), Opisanie Funduszów Plebani Wyśmierzyc.

7. Rostkowski T. Parafia rzymskokatolicka w Wyśmierzycach 1378–2013. Radom, 2014. 161, [1] s., [45] s. tabl.: il. (w tym kolor.).

8. ADS. Sygn. 118/1 WysK-Wyś, Akta parafii Wyśmierzyc 1803–1842, b.p., Opisanie Stanu Budowli Kościoła Parafialnego Wyśmierzycy oraz Pobudynków Plebańskich Wypracowane przez Sądzę Walentego Rudawskiego Dziekana Przetyckiego, sporządzone 20 października 1818 r., podpisane przez księdza Paulina Gosławskiego.

9. ADS. Sygn. 118/1 WysK-Wyś, Akta parafii Wyśmierzyc 1803–1842, b.p., Opisanie Funduszów Plebani Wyśmierzyc z 6 września 1819 r.

10. ADS. Sygn. 118/1 WysK-Wyś, Akta parafii Wyśmierzyc 1803–1842, b.p., Raport Dziekana Jedlińskiego dla sandomierskiego Konsystorza Generalnego z dnia 3 stycznia 1822 r.

11. ADS. Sygn. 118/1 WysK-Wyś, Akta parafii Wyśmierzyc 1803–1842, b.p., Inwentarz Kościoła parafialnego w Mieście Dziedzicznym Wyśmierzycach w Województwie Sandomierskim w Obwodzie i Powiecie Radomskim Dekanacie Jedlińskim Dyecezyi Sandomierskiej, z 13 października 1828 r. Podpisany 28 października 1828 r.

12. ADS. Sygn. 118/1 WysK-Wyś, Akta parafii Wyśmierzyc 1803–1842, b.p., Inwentarz Kościoła parafialnego w Mieście Dziedzicznym Wyśmierzycach w Guberni Sandomierskiej w Obwodzie i Powiecie Radomskim Dekanacie Jedlińskim Decyzyi Sandomierskiej, sporządzony 20 kwietnia / 2 maja 1838 r.

13. ADS. Sygn. 118/2 WysK-Wyś, Akta parafii Wyśmierzyc 1846-1983-II, b.p., Pismo Rządu Gubernialnego Radomskiego do Konsystorza Generalnego Diecezji Sandomierskiej z dnia 18/31 stycznia 1849 r.

III. САКРАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО

14. ADS. Sygn. 118/2 WysK-Wyś, Akta parafii Wyśmierzyce 1846-1983-II, b.p., Pismo proboszcza parafii Wyśmierzyce do Administratora Diecezji Sandomierskiej. Zaproszenie na poświęcenia kamienia węgielnego pod nową świątynię – z dnia 4 kwietnia 1854 r.

15. ADS. Sygn. 118/2 WysK-Wyś, Akta parafii Wyśmierzyce 1846-1983-II, b.p., Inwentarz Kościoła Parafialnego Wyśmierzyckiego 1854 roku sporządzony.

16. ADS. Sygn. 118/2 WysK-Wyś, Akta parafii Wyśmierzyce 1846-1983-II, b.p., Pismo Proboszcza parafii do Dziekana Powiatu Radomskiego z 1878 r.

17. ADS. Sygn. 118/2 WysK-Wyś, Akta parafii Wyśmierzyce 1846-1983-II, b.p., Inwentarz Kościoła Parafialnego w Wyśmierzycach 1898 roku, sporządzony 20 stycznia 1898 r., zatwierdzony przez Konsystorza Generalnego Diecezji Sandomierskiej w dniach 22 kwietnia / 4 maja 1898 r.

18. ADS. Sygn. 118/2 WysK-Wyś, Akta parafii Wyśmierzyce 1846-1983-II, b.p., Protokół Rewizji Zabudowań Kościelnych, z dnia 1864 r.

19. Archiwum Państwowe w Kielcach (dalej – APK). Urząd Wojewódzki Kielecki I, Wyśmierzyce, powiat Radom, Kościół parafialny pod wezwaniem św. Teresy i św. Katarzyny – odbudowa po spaleniu [1920–1921], sygn. 21832, K. 4–7, tu: K. 4, Pismo Proboszcza parafii Wyśmierzyce ks. Stefana Zagnera do Konserwatora okręgu Radomskiego z dnia 26 marca 1919 r.

20. APK. Urząd Wojewódzki Kielecki I, Wyśmierzyce, powiat Radom, Kościół parafialny pod wezwaniem św. Teresy i św. Katarzyny – odbudowa po spaleniu [1920–1921], sygn. 21832, K. 8, Pismo Konserwatora Okręgu Radomskiego do Proboszcza parafii Wyśmierzyce z 26 listopada 1920 r.

21. APK. Urząd Wojewódzki Kielecki I, Wyśmierzyce, powiat Radom, Kościół parafialny pod wezwaniem św. Teresy i św. Katarzyny – odbudowa po spaleniu [1920–1921], sygn. 21832, K. 2–3, Pismo Naczelnika Wydziału Zabytków i Muzeów Ministerstwa Sztuki i Kultury w Warszawie do Konserwatora Okręgu Radomskiego ks. Kanonika J. Rokosznego.

22. APK. Urząd Wojewódzki Kielecki I, Wyśmierzyce, powiat Radom, Kościół parafialny pod wezwaniem św. Teresy i św. Katarzyny – odbudowa po spaleniu [1920–1921], sygn. 21832, K. 4–7, tu: K. 4, Pismo Proboszcza parafii Wyśmierzyce ks. Stefana Zagnera do Konserwatora okręgu Radomskiego z dnia 26 marca 1919 r.

23. APK. Urząd Wojewódzki Kielecki I, Wyśmierzyce, powiat Radom, Kościół parafialny pod wezwaniem św. Teresy i św. Katarzyny – odbudowa po spaleniu [1920–1921], sygn. 21832, K. 9, Pismo Proboszcza parafii Wyśmierzyce księdza Mariana Dębowskiego do Konserwatora Okręgu Radomskiego z dnia 28 grudnia 1920 r.

24. Szczepański J. Kielecki słownik biograficzny. Architekci i budowniczy. Materiały. Warszawa–Kraków, 1990. 190 s., 44 s. styi.

25. ADS. Sygn. 118/2 WysK-Wyś, Akta parafii Wyśmierzyce 1846-1983-II, b.p., Protokół zdawczo – odbiorczy z 18 kwietnia 1945 r.

26. ADS. Sygn. 118/2 WysK-Wyś, Akta parafii Wyśmierzyce 1846-1983-II, b.p., Księga Inwentarza Kościelnego parafii Wyśmierzyce napisanej w 1949 r.

27. ADS. Sygn. 118/2 WysK-Wyś, Akta parafii Wyśmierzyce 1846-1983-II, b.p., Pismo Proboszcza ks. Mariana Dębowskiego do Kurii Diecezjalnej z 1930 r.

28. ADS. Sygn. 118/2 WysK-Wyś, Akta parafii Wyśmierzyce 1846-1983-II, b.p., Pismo Proboszcza ks. Antoniego Buczkowskiego do Kurii Diecezjalnej w Sandomierzu w z 9 września 1950 r.

29. ADS. Sygn. 118/2 WysK-Wyś, Akta parafii Wyśmierzyce 1846-1983-II, b.p., Sprawozdania z wizytacji w 1978 r.